

Elay Cəlal oğlu ZEYNALLI i.f.d., dos.

Sübhən Səbuhi oğlu MUSTAFAYEV

Azərbaycan Texnologiya Universitetinin magistrantı

E-mail: subhan.mustafayev1999@mail.ru

AZƏRBAYCANDA BİZNES FƏALİYYƏTİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ VƏ İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

Xülasə

Biznes sahəsində aparılan yoxlamaların dayandırılması, kiçik və orta biznesin inkişafı üçün görülən tədbirlər, lisenziyalaşdırmanın sadələşdirilməsi, ixracın və investisiyaların təşviqi mexanizmlərinin tətbiqi, kreditləşmə faizinin aşağı salınması və digər görülən tədbirlər ölkədə biznes mühitinin yaxşılaşdırılması və biznesin inkişafı sahəsində xüsusilə qeyd edilməlidir. Məqalənin məqsədi ölkədə biznes mühitinin yaxşılaşdırılması və biznesin inkişafı sahəsində dövlətin tənzimləyici təsirini, o cümlədən biznesə dövlət dəstəyi siyasətinin səmərəliliyini qiymətləndirməkdən ibarətdir.

Açar sözlər: biznes mühiti, kiçik və orta biznes, biznes inkubatorlar.

Giriş

Biznes istehlakçılarının tələbatlarının ödənilməsi və mənfəət əldə edilməsi məqsədilə təşəbbüskar insanlar arasında mövcud olan işgüzar münasibətlərin məcmusudur. Azərbaycan Respublikasında biznes fəaliyyəti ilə aşağıdakılar məşğul ola bilərlər [17]:

- respublikanın fəaliyyət qabiliyyəti olan hər bir vətəndaşı;

- mülkiyyət formasından asılı olmayaraq hüquqi şəxslər;
- hər bir xarici vətəndaş və ya vətəndaşlığı olmayan şəxs;
- xarici hüquqi şəxslər.

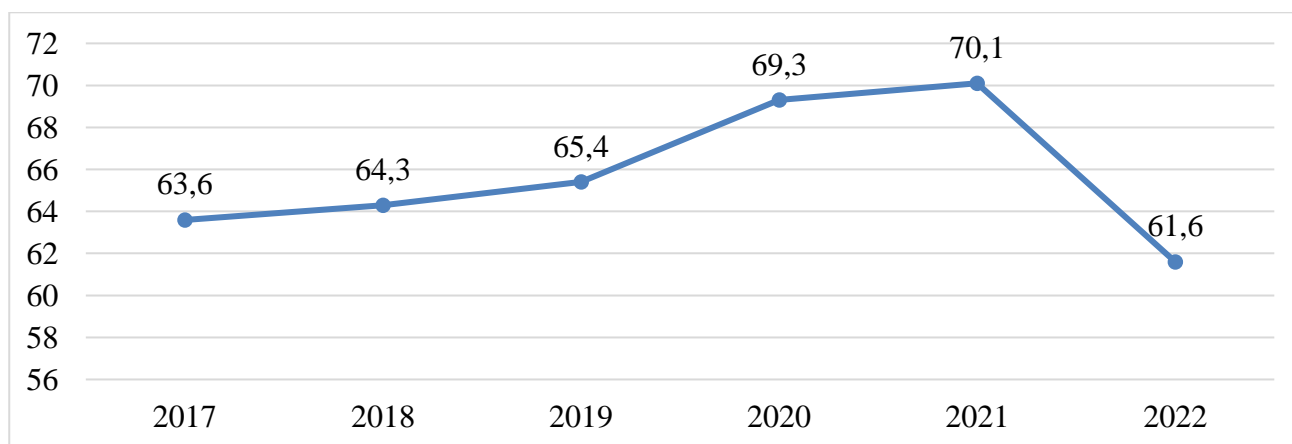
Müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycanda biznesin inkişafı aşağıdakı mərhələlərdən keçmişdir [13]:

Mərhələlər	Xüsusiyyətləri	Nəticələr	İqtisadi inkişafın tələbləri
1993-cü ilə qədər olan mərhələ	İslahatların həyata keçirilməsində ləngimələr Həyata keçirilən epizodik tədbirlərdə sistemsizlik	İnkişaf göstəricilərinin səviyyəsinin aşağı düşməsi Maliyyə və istehsal sahələrində qeyri-sabitliyin hökm sürməsi	Bazar iqtisadiyyatına istiqamətlənmiş sistemli islahatlara başlama zərurəti Özəlləşdirmənin həyata keçirilməsi Sahibkarlığın təşəkkülünün dövlət müdafiə sisteminin formalaşması
1993-2002ci illər	Real islahatlar üçün zəruri şərtlərin təmini Siyasi və makroiqtisadi sabitliyin əldə edilməsi Sahibkarlığın təşəkkülü istiqamətində ilkin tədbirlər Sahibkarlığın inkişafının dövlət müdafiə sisteminin təşəkkülü Özəlləşdirmə İdarəetmədə struktur dəyişikliyi	ÜDM-in azalmasının qarşısının alınması İnflyasiyanın minimal səviyyəsinin təmini Əsas makroiqtisadi göstəricilərin artım dinamikası Sahibkarlıq subyektlərinin sayının dinamik artımı Xarici investisiya axımı	Formalaşmış əsaslar üzərində islahatların həyata keçirilməsinin sürətləndirilməsi Ölkənin potensialının daha dolğun reallaşdırılması məqsədilə sahibkarlıq sektorunda sahə, regional və texnoloji baxımdan struktur dəyişikliklərin həyata keçirilməsi

2002-2015-ci illər	Sahibkarlığın inkişafının dövlət müdafiə sistemində köklü dəyişikliklər: - maliyyə təminatı; - dövlət tənzimlənməsi - infrastruktur - hüquqların müdafiəsi - insan kapitalının inkişafı	Sahibkarlıqda istehsal yönümlü inkişaf meyli Regionlarda işgüzar fəaliyyətin canlanması Sahibkarların cəmiyyətdəki mövqeyinin möhkəmləndirilməsi İnkişaf edən iqtisadiyata uyğun kadrların təminatı məqsədilə istedadlı gənclərin qabaqcıl ölkərdə təhsili	Məşğulluğun təmini Regional potensialın reallaşdırılması: - sənaye - aqrar sahə - turizm İxrac potensialının reallaşdırılması İnnovasiya sahibkarlığının təşəkkülü və inkişafı
2015-ci ildən sonrakı mərhələ	Qeyri-neft sektorunun inkişafı istiqamətində köklü islahatlar: - lisenziyalaşdırma - yoxlamaların dayandırılması - sənaye, yaxud texnologiya parkları, sənaye məhəllələri - ixracın və investisiyanın təşviqi və dəstəklənməsi - STRATEJİ YOL XƏRİTƏLƏRİ Yerli istehsalın subsidiyalar hesabına dəstəklənməsi Sosial layihələrin diqqət mərkəzində olması	Beynəlxalq hesabatlarda ölkənin reytinginin yükəldilməsi İqtisadiyyatda, xüsusən də ixracatda qeyri-neft sənayesi üzrə yükəsk nəticələr Lisenziyaların və bununla bağlı tələb olunan sənədlərin sayında kəskin azalma Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların 2021-ci ilədək dayandırılması	Sahibkarlara göstərilən xidmətlərin elektronlaşdırılması Rəqabətə davamlı və əlavə dəyər yaradan məhsul istehsalı İslahatların həyata keçirilməsinin müvafiq qaydada mütəmadi olaraq qiymətləndirilməsi

Azərbaycanda həyata keçirilən iqtisadi islahatlar biznes mühitinin daha da yaxşılaşdırılmasını, institusional islahatları, biznesə dəstək tədbirlərinin davam etdirilməsini əhatə edir. Beynəlxalq iqtisadi və maliyyə institutları Azərbaycanda həyata keçirilən islahatları, sistemli siyasəti yüksək qiymətləndirir. Aşağıdakı qrafikə əsasən,

“İqtisadi Azadlıq İndeksi 2021” hesabatında Azərbaycan 172 ölkə arasında 38-ci olmuşdur. Azərbaycan bu indeks üzrə mümkün 100 baldan 70,1 bal toplamışdır. Azərbaycanın ümumi balı dünya üzrə orta göstəricidən yüksək olmuşdur [15].

Qrafik 1. İqtisadi Azadlıq İndeksi (2017-2022-ci illər üzrə)

Mənbə: <https://www.theglobaleconomy.com> məlumatları əsasında müəlliflər tərəfindən tərtib olunub.

“Fitch Ratings”, “Standart & Poor’s”, “Moody’s” kimi beynəlxalq reyting agentlikləri Azərbaycanla bağlı nikbin kredit reytingi müəyyənləşdirirlər. Bu da investorların Azərbaycan iqtisadiyyatına inamını artırır. Azərbaycan iqtisadiyyatının

2022-2026-cı illərdə hər il orta hesabla 3-4% artacağı proqnozlaşdırılır. “Biznes mühitini qiymətləndirən hesabatlardan biri də Dünya Bankının “Doing Business” hesabatıdır. Azərbaycan “Doing Business 2020” hesabatında ən islahatçı 10 ölkədən biri olmuşdur [15].

Cədvəl 1.

MDB ölkələrində biznes mühitinin qiymətləndirilməsi (Doing Business 2020)

Ölkələr	Doing business indeksi (score)-2020	Biznesə başlama (rank)-2020	Doing business indeksi (rank)-2020	Biznesə başlama (score)-2020
Qazaxıstan	79.6	22	25	94.4
Rusiya Federasiyası	78.2	40	28	93.1
Azərbaycan	76.7	9	34	96.2
Ermənistan	74.5	10	47	96.1
Moldova	74.4	13	48	95.7
Belarus	74.3	30	49	93.5
Özbəkistan	69.9	8	69	96.2
Qırğızıstan Respublikası	67.8	42	80	93
Tacikistan	61.3	36	106	93.2

Mənbə: <https://azranking.az>

Koronavirus infeksiyası dünyada yayılmağa başladığı zaman biznes sahəsinə, bank sektoruna, ölkələrin milli iqtisadiyyatına və ümumilikdə dünya iqtisadiyyatına mənfi təsir göstərməyə başladı. Digər ölkələr kimi Azərbaycan da koronavirus infeksiyasının mənfi təsirlərinə məruz qaldı. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev 19 mart 2020-ci il tarixində “Koronavirus (COVID-19) pandemiyasının və bundan irəli gələrək dünya enerji və səhm bazarlarında baş verən kəskin dalğalanmaların Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatına, makroiqtisadi sabitliyə, ölkədə məşğulluq məsələlərinə və sahibkarlıq subyektlərinə mənfi təsirinə azaldılması ilə bağlı bir sıra tədbirlər haqqında” sərəncam imzalamışdır. Bu sərəncama uyğun olaraq Nazirlər Kabineti tərəfindən 4 aprel 2020-ci il tarixində Tədbirlər Planı təsdiq edilmişdir. Tədbirlər Planının icrası İqtisadiyyat Nazirliyinə həvalə olunmuşdur. Tədbirlər Planı 3 mərhələyə bölünürdü:

1. Pandemiyadan zərər çəkmiş sahələrdə çalışan maddəli işçilərin əməkhaqlarının müəyyən hissəsinin ödənilməsi;

2. Fərdi (mikro) sahibkarlara maliyyə dəstəyinin göstərilməsi;

3. Pandemiyadan zərər çəkmiş sahələrdə fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərinə vergi güzəştlərinin verilməsi.

Bu Tədbirlər Planına uyğun olaraq koronavirus (COVID-19) pandemiyasının zərər vurduğu sahələrdə çalışan 300 min maddəli işçinin əməkhaqlarının müəyyən hissəsinin ödənilməsi üçün dövlət tərəfindən sahibkarlara 215 milyon manat maliyyə vəsaiti ayrılmışdır [3].

İqtisadi ədəbiyyatlarda biznes inkubatorlarının təsnifatı aşağıdakı meyarlara uyğun olaraq aparılır [5]:

- təşkilatçılar və ya sponsorlar baxımından;
- peşəkarlıq baxımından;
- müstəqillik dərəcəsinə görə;
- müştəriyə xidmət formasına görə;
- demoqrafik prinsiplər üzrə.

Təcrübə göstərir ki, biznes inkubatorlarının kiçik müəssisələri inkişaf etdirməsi nəticəsində böyük bir regionda iqtisadi yüksəliş baş verə bilər [7].

Ölkədə aparılan iqtisadi islahatların davamı olaraq Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13 iyul 2016-cı il tarixli sərəncamı ilə Biznes mühiti və beynəlxalq reytinglər üzrə Komissiya yaradılmışdır. Komissiyanın əsasnaməsi 27 avqust 2018-ci ildə təsdiq olunmuşdur. Komissiyanın yaradılmasının məqsədi rəqabət prinsiplərinə əsaslanan

biznes mühiti yaratmaq, beynəlxalq reytinglərdə Azərbaycanın mövqeyini daha da yaxşılaşdırmaq məqsədilə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, ölkənin investisiya cəlbediciliyini artırmaqdır. Komissiyanın əsas vəzifələri biznes mühitinin və beynəlxalq reytinglərdə Azərbaycanın mövqeyinin yaxşılaşdırılmasını təmin etmək üçün layihələr və proqramlar hazırlamaq, onların hazırlanması və həyata keçirilməsinə yerli və xarici ekspertləri cəlb etmək, dövlət orqanları və qurumlarının bu sahə üzrə fəaliyyətini əlaqələndirməkdən ibarətdir [2].

Azərbaycan Respublikasında biznesin inkişafı sahəsində görülən tədbirlərdən biri də Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin (KOBİA) yaradılmasıdır. KOBİA Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 dekabr 2017-ci il tarixli fərmanı ilə yaradılmışdır. KOBİA-nın nizamnaməsi və strukturu 26 iyun 2018-ci ildə təsdiq edilmişdir. Agentlik İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində fəaliyyət göstərən publik hüquqi şəxsdir. KOBİA-nın məqsədi kiçik və orta biznesin inkişafına nail olmaq, kiçik və orta biznesin ölkə iqtisadiyyatındakı rolunu artırmaq, çoxsaylı dəstək mexanizmləri yaratmaq və sahibkarların onlara rahat çıxışını təmin etmək, kiçik və orta biznesin tənzimlənməsi sisteminin səmərəliliyinin artırılmasından ibarətdir. KOBİA-nın fəaliyyət istiqamətlərinə aşağıdakılar aiddir:

- mikro, kiçik və orta sahibkarlıq sahəsində vahid dövlət siyasətinin formalaşdırılmasında və tənzimlənməsində iştirak etmək;
- müvafiq sahədə sahibkarların hüquqlarının müdafiəsi məqsədilə zəruri tədbirləri həyata keçirmək;
- müvafiq sahədə dövlət qurumlarının sahibkarlara vahid məkanda daha keyfiyyətli, rahat, yeni üslubda və müasir innovasiyaları tətbiq etməklə xidmət göstərmələrini təmin etmək;
- kiçik və orta biznes evlərində, kiçik və orta biznesin inkişafı mərkəzlərində, Dövlət-Sahibkar Tərəfdaşlığının İnkişafı Mərkəzində, kiçik və orta biznesin inkişafı fondlarında göstərilən xidmətlərin operativlik, şəffaflıq, nəzakətlik, məsuliyyət və rahatlıq prinsipləri əsasında həyata keçirilməsinə nəzarət etmək;
- KOB evlərində hər bir xidmətin qanuna uyğun olaraq həyata keçirilməsinə, keyfiyyətinə və şəffaflığına dair qiymətləndirmələr aparılmasını təmin etmək;

- dövlət qurumlarının sahibkarlara göstərdikləri hər bir xidməti təhlil edib qiymətləndirərək, onların elektron formada həyata keçirilməsi üçün müvafiq proqram təminatının, informasiya sistemlərinin, məlumat bazalarının və xidmətlər reyestrinin yaradılması və təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər görmək;

- müvafiq sahədə əlverişli biznes mühitinin yaradılması üçün tədbirlər görmək.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 may 2019-cu il tarixli sərəncamı ilə daxili bazar araşdırılmasının aparılması üçün mikro, kiçik və orta biznes subyektlərinə maliyyə dəstəyi göstərilir. Mikro biznes subyektlərinin müraciətinə əsasən aparılan daxili bazar araşdırılmasına çəkilmiş xərcin 80%-i, kiçik biznes subyektlərinin müraciəti əsasında aparılan daxili bazar araşdırılmasına çəkilmiş xərcin 50%-i dövlət tərəfindən qarşılır. KOBİA kiçik və orta biznes sahəsində beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və bu sahə üzrə əlaqələrin qurulması üçün Böyük Britaniya, Amerika Birləşmiş Ştatları, İtaliya, Polşa, İsveçrə və digər ölkələrin bu sahə üzrə müvafiq qurumları ilə əməkdaşlıq edir [14].

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23 sentyabr 2016-cı il tarixli fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin tabeliyində ABAD publik hüquqi şəxs yaradılmışdır. Bu qurumun yaradılmasının məqsədi kiçik və orta biznesin inkişafına, rəqabətqabiliyyətli ailə təsərrüfatlarının formalaşdırılmasına, əhəlinin məşğulluq səviyyəsinin artırılmasına dəstək olmaqdır. Ailə Biznesinə Asan Dəstək (ABAD) pilot layihə kimi Masallıda 7 ailə təsərrüfatı ilə fəaliyyətə başlamışdır. ABAD publik hüquqi şəxs olduğu üçün özünümaliyyətləşdirmə sistemi üzrə fəaliyyət göstərir [1].

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq reytinglərdə mövqeyinin daha da yaxşılaşdırılması məqsədilə bir sıra istiqamətlərdə fəaliyyətin davam etdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

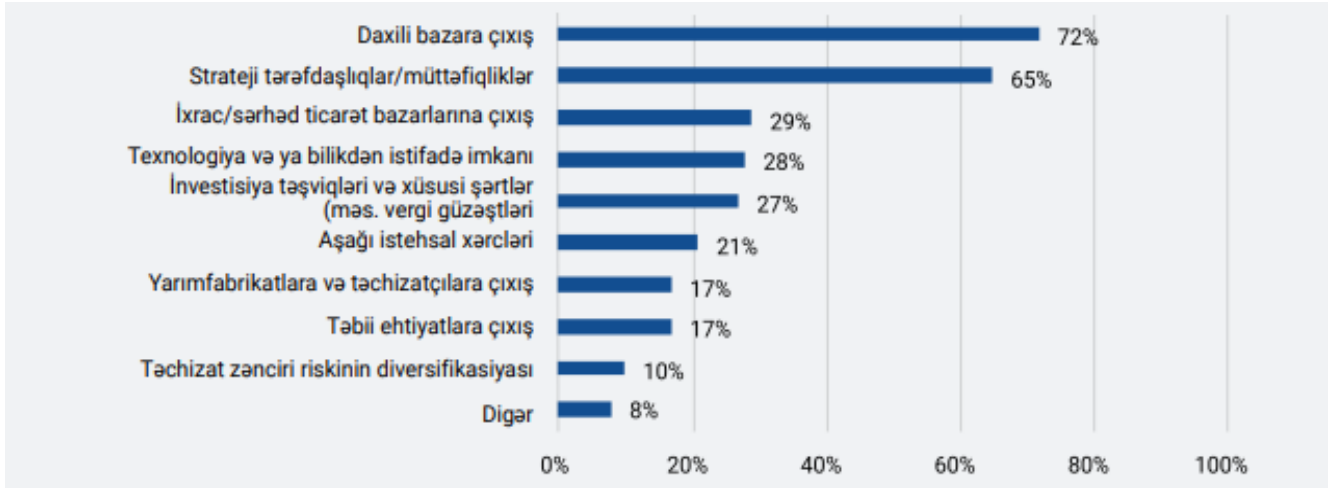
1. qanunvericiliyin qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq təkmilləşdirilməsi;
2. qəbul edilmiş qərarların icrasının təmin olunması;
3. iqtisadi islahatların kommunikasiyasının gücləndirilməsi yolu ilə yerli və xarici ictimaiyyətin məlumatlandırılması.

Ölkədə biznes mühitinin inkişafı üçün elektron hökumət xidmətlərinin, müasir texnologiyaların

tətbiqi genişləndirilir. Vergi sistemi ölkədə biznes mühitinin inkişafı sahəsində əsas faktorlardan biridir. Azərbaycanda biznes subyektlərinin vergi ödənişlərinin həyata keçirilməsini asanlaşdırmaq məqsədilə islahatlar aparılmışdır [8].

“Avropa İttifaqı (Aİ) Biznes Mühiti Hesabatı - Azərbaycan 2021” məlumatlarına əsasən əsas göstəricilər aşağıdakı kimidir [4]:

Qrafik 2. Avropa şirkətlərini Azərbaycanda investisiya qoymağa və/və ya bizneslə məşğul olmağa cəlb edən amillər

Mənbə: “Avropa İttifaqı (Aİ) Biznes Mühiti Hesabatı – Azərbaycan 2021

Nəticə

Prezident İlham Əliyevin “Ölkəmizin inkişafı sahibkarlığın inkişafından asılıdır” və “Dövlət hər zaman sahibkarların yanında olacaq” fikirlərinə uyğun olaraq ölkədə biznes və investisiya mühitinin inkişafı üçün ardıcıl tədbirlər görülür və dövlət tərəfindən biznesə lazımi dəstək göstərilir. Prezident İlham Əliyevin fərman və sərəncamlarına uyğun olaraq Mingəçevir, Qaradağ, Balaxanı, Pıralahı sənaye parkları, Sumqayıt Kimya Parkı, Sabirabad, Masallı, Şərur, Neftçala, Hacıqabul sənaye məhəllələri yaradılmışdır. İşğaldan azad olunan bölgələrdə isə Ağdam Sənaye Parkı, Cəbrayıl rayonunda Araz Vadisi İqtisadi Zonası Sənaye Parkı yaradılmışdır. Hal hazırda ölkədə 7 sənaye parkı var. Sahibkarlığın İnkişaf Fondu tərəfindən sahibkarların investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi məqsədilə onlara verilən güzəştli kredit illik 5%-ə endirilmişdir. Sahibkarların dövlət zəmanətli krediti asan əldə etməsi üçün 30 iyun 2020-ci ildə Elektron Kredit Platforması istifadəyə verilib. Ölkədə ixrac yönümlü sənayenin inkişafı və bu sahəyə investisiyaların cəlb olunmasının stimullaşdırılması üçün 2016-cı ildən investisiyaların təşviqi sənədi verilir. Bugünə qədər 412 biznes subyektinə 495 investisiya təşviqi sənədi

- biznes 2021-ci ildə milli iqtisadiyyatdakı vəziyyəti qənaətbəxş kimi qiymətləndirir;
- şirkətlərin 80%-i öz biznesləri üçün yəni-dən Azərbaycana seçməyə hazırdır;
- 53%-i biznesini daha da genişləndirməyi planlaşdırır;
- 37%-i mövcud potensialları çərçivəsində fəaliyyət göstərməyi planlaşdırır.

verilib. Bu layihələrin ümumi dəyəri 4,5 milyard manatdan çoxdur. Yerli və xarici investorlar tərəfindən işğaldan azad olunan ərazilərə böyük maraq göstərilir. İndiyə qədər İqtisadiyyat Nazirliyinə işğaldan azad olunan ərazilərdə fəaliyyət göstərmək istəyən sahibkarlar tərəfindən 1100-dən çox layihə təqdim edilmişdir. 2021-ci il tarixinə olan məlumatlara əsasən işğaldan azad olunan ərazilərdə biznes qurmaq istəyən sahibkarlar tərəfindən Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinə (KOBİA) 915 müraciət daxil olmuşdur. Bu müraciətlərdən 435-i investisiya layihələri üzrə, 480-i digər iş və xidmətlərin həyata keçirilməsi üzrə olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. <https://abad.gov.az>
2. <https://azranking.az>
3. COVID-19. Biznesə Dəstək Tədbirləri üzrə Təlimat, 2020
4. Avropa İttifaqı (Aİ) Biznes Mühiti Hesabatı – Azərbaycan 2021
5. <http://edf.gov.az>
6. KOBİA hesabat - 2021
7. Kreativ Mədəni Biznes – II. İqtisadi məqalələr toplusu, 2019

8. Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi
9. Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası
10. İsa Qasimov, Fərid Cəbiyev. Innovasiya sahibkarlığı və texnoparklar, Bakı 2017
11. Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin Nizamnaməsi
12. Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlıq. Statistik məcmuə. Bakı, 2018, 196 səh.

13. <https://oxu.az>
14. <https://smb.gov.az>
15. <https://www.taxes.gov.az>
16. <https://www.theglobaleconomy.com>
17. “Biznesin əsasları”: ali məktəblər üçün dərslik / A.B.Abbasovun ümumi elmi redaktəsi ilə. Bakı, “Nurlan”. 2005, 656 səh.

Элай Джалал оглы ЗЕЙНАЛЛЫ, Д.ф.э., доц.

Субхан Сабухи МУСТАФАЕВ

Азербайджанский Технологический Университет

E-mail: subhan.mustafayev1999@mail.ru

ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Резюме

Приостановление проверок в сфере предпринимательства, меры по развитию малого и среднего бизнеса, упрощение лицензирования, внедрение механизмов поощрения экспорта и инвестиций, снижение кредитного процента и другие меры, принимаемые в области улучшения бизнес-среды особо следует отметить развитие бизнеса в стране. Цель статьи - оценить регулирующее влияние государства в сфере улучшения бизнес-среды и развития бизнеса в стране, в том числе эффективность государственной политики поддержки бизнеса.

Ключевые слова: бизнес среда, малый и средний бизнес, бизнес инкубаторы.

Elay Jalal oglu ZEYNALLI, Ph.D. assoc. Prof.

Subhan Sabuhi MUSTAFAYEV

Azerbaijan Technological University

E-mail: subhan.mustafayev1999@mail.ru

CURRENT SITUATION AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF BUSINESS ACTIVITY IN AZERBAIJAN

Summary

Suspension of inspections in the field of business, measures taken for the development of small and medium-sized businesses, simplification of licensing, implementation of export and investment promotion mechanisms, reduction of lending percentage and other measures taken in the field of improving the business environment and business development in the country should be especially noted. The purpose of the article is to evaluate the regulatory influence of the state in the field of improving the business environment and business development in the country, including the efficiency of the state support policy for business.

Key words: business environment, small and medium businesses, business incubators.